

τοῦ Χάση θά ζήση. Οἰανδῆποτε δὲ ἡμέραν — ἂν οἱ ἐπιλεγόμενοι φα-
νῶσι φιλοτιμότεροι τῶν συγχρόνων — θ' ἀναστηλωθῇ ἐν Ζακύνθῳ λευκὴ
ἡ προτομὴ τοῦ Γουζέλη, θὰ συνέλθωσιν περὶ τὸ μνημεῖον ὅλοι αὐτοῦ οἱ
συμπολῖται, ἐκδηλοῦντες θαυμασμὸν ἀνυπόκριτον πρὸς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος
ἐζωγράφησε μὲν τὸν Ζακύνθιον διὰ δεξιᾶς χειρός, ἤνοιξε δὲ δι' αὐτῆς
πηγὴν ἀστείρευτον γέλωτος καὶ εὐθυμίας, ἀγαπητὸς γενόμενος καὶ ζῶν
καὶ νεκρός.

Γρηγόριος Ξανόπουλος.

METZOFANTHS (MEZZOFANTI) EN BOLOGNIA

(1774 — 1831)

Il sait se faire entendre à tous
les oreilles.

Comme il sait gagner tous
les cœurs.

(Graf de Marcellus).

A'

Νεανικὴ αὐτοῦ ἡλικία καὶ χρόνος σπουδῆς.

Ἐν τῇ ἀρχαϊκῇ πόλει τῆς Βολωνίας ὑπάρχει ὁδὸς τις φέρουσα τὸ δυ-
σώνυμον ὄνομα: Via Malcontenti, ἐν ᾗ κεῖται ἡ οἰκία ὑπ' ἀριθ. 1988
κτισθεῖσα πρὸ 100 περίπου ἐτῶν, οὐχὶ βεβαίως ὡραία καὶ ἔξωθεν καθαρά
ὡς σήμερον. Πέραν τῆς εἰσόδου ἐν τινι δωματίῳ ὑπάρχει πλινθὶς τις φέ-
ρων τὴν ἐπιγραφὴν:

Heic ortus. Mezzofantus, notissimus, Orbi

Unus qui linguas calluit Omnigenas

ἐξ οὗ δεικνύται ὅτι ἐν τῷ οἴκῳ τούτῳ ἐγεννήθη ὁ Μετζοφάντης.

Ὁ πατὴρ τοῦ περιφήμου τούτου ἀνδρὸς ἐκαλεῖτο Φραγκίσκος, καὶ ἦτο
τραπεζοποιός, ἀπλοῦς τις ἄσπός, μόλις γινώσκων τὴν ἀνάγνωσιν καὶ
γραφὴν, ἀλλὰ τόσῃν ἐκέκτητο φυσικὴν ὀξύνοϊαν, ὥστε ἐνομιζέτο ὡς μη-
χανικὴ εὐφυΐα καὶ ἔνεκα τοῦ ἀμέμπτου αὐτοῦ χαρακτῆρος, τῆς εὐσε-
βείας καὶ τῶν ὑγιῶν αὐτοῦ ἀρχῶν ἦτο σεβαστὸς παρὰ πᾶσι, ὅσοι τὸν
ἐγίνωσκον. Ἡ μήτηρ του Τεσουάλδα, καταγομένη ἐξ ἀρχαίας, ἀλλ' ἐκ-

Τὸ ὄνομα ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸ ἐπόμενον ἐπιγραμματικὸν λογοπαίγνιον di-
midium Fantis iam nunc supereminet omnes! — quid, credis, fieret, si in-
teger ipse foret?

πέσουσης εὐγενοῦς οὐκογενείας Dall'Olimo, καὶ ἔχουσα ἀνωτέραν τινὰ μόρφωσιν, ἦτο ἐπίσης ἀπλὴ γυνή, εὐφυής, πραεῖα, συνετὴ καὶ εὐσεβεστάτη. Πολλὰ τῶν τέκνων τῆς ἀπέθανον ἐν μικρᾷ ἡλικίᾳ, δύο δὲ ἔμειναν ἐν τῇ ζωῇ, ἡ θυγάτηρ Θέρη γεννηθεῖσα τῷ 1764 καὶ ὁ Ἰωσήφ (Gaspar) γεννηθεὶς τῇ 19 Σεπτεμβρίου 1774. Ἡ Θέρη συζευχθεῖσα νεωτάτῃ τὸν κατασκευαστὴν φενακῶν Ἰωσήφ Μιναρέλλην ἐγένετο μήτηρ ἑξ υἱῶν καὶ ἑξ θυγατέρων.

Ὁ μικρὸς Ἰωσήφ μόλις τριετὴς ἐστάλη ὑπὸ τῶν γονέων του εἰς διδασκάλισσάν τινα, μεγαλειτέρους παῖδας τὰ πρῶτα γράμματα διδάσκουσιν, οὐχὶ χάριν μαθημάτων, ἀλλὰ μᾶλλον ὅπως ὁ παῖς συνειθίσῃ τὴν ἐν τῷ σχολείῳ διατριβὴν καὶ ἡσυχίαν. Ἀλλὰ ὅτε ἡ διδασκάλισσα εἶδε μετὰ πόσης προσοχῆς ὁ παῖς ἠκροᾶτο, ἐδοκίμασε νὰ ἐρωτήσῃ καὶ αὐτὸν περὶ τοῦ διδαχθέντος, ὁ δὲ Ἰωσήφ ἐγίνωσκε νὰ ἀπάντῃ ὀρθῶς καὶ ταχέως. Ἐκτοτε οὗτος καίτοι νεώτατος, ἐγένετο τακτικώτατος μαθητὴς τοῦ κατωτέρου τμήματος τῆς Σχολῆς τῆς. Ἐν τῷ ἀνωτέρῳ τμήματι, ἐν ᾧ ἐδίδασκεν ὁ ἱερεὺς Φίλιππος Κικόντης, ἐδιδάχθη ὁ Μετζοφάντης τὴν ἀνάγνωσιν, γραφὴν, ἀριθμητικὴν, γραμματικὴν, γεωγραφίαν καὶ ἀρχὰς τῆς λατινικῆς. Ὁ ἐξαιρετὸς διδάσκαλος ἐπέστησε τὴν προσοχὴν τῶν γονέων εἰς τὰ ἑκτακτα προτερήματα τοῦ υἱοῦ των καὶ ἐνεθάρρυνεν αὐτοὺς νὰ παρασχωσιν αὐτῷ ἀνωτέραν παιδεύσιν. Ἀλλ' ὁ πατὴρ ἐδίσταζε πρὸς τοῦτο καὶ ἐπεθύμει ὁ Ἰωσήφ νὰ ἐνασχοληθῇ περὶ τοιαύτας σπουδᾶς, δι' ὧν θὰ ἠδύνατο νὰ κερδίζῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν, καὶ πρὸς τοῦτο προετίμα τὴν μηχανικὴν. Εὐτυχῶς ὁμως ἡ μήτηρ του δεν συνεφώνει πρὸς τὸν πατέρα, εὐγενὴς δὲ ἱερεὺς τῆς ῥητορικῆς (Φιλιππῖνος) ὁ Ἰωάννης Βαπτιστῆς Ρεσπίγκης, ὅστις ἐγνώρισε τὰ προτερήματα τοῦ παιδὸς καὶ ἠγάπησεν αὐτόν, κατώρθωσε νὰ εἰσαγάγῃ τοῦτον εἰς τὰς τῶν εὐσεβῶν Σχολὰς τῆς Βολωνίας (Scuole pie), αἵτινες εἶχαν ἰδρυθῇ τῷ 1616 ὑπὸ τοῦ Φλωρεντίνου Ἰωάννου Φραγκίσκου Φιχμέλλη ὑπὲρ πτωχῶν μαθητῶν καὶ ἐκυρώθησαν ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ Πάπα Γρηγορίου ΙΕ' τῷ 1621. Ἐκαλοῦντο δὲ εὐσεβεῖς (Pie) ἐπειδὴ ἡ διδασκαλία ἐγίνετο δωρεάν, καὶ δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται πρὸς τὰς Scuole Pie, ἃς ἱδρύσεν ὁ ἅγιος Ἰωσήφ ἐκ Γαλασάντης.

Μεταξὺ τῶν διδασκάλων τοῦ Μετζοφάντη ἐν τῷ παιδευτηρίῳ τούτῳ εὐρίσκομεν καὶ τρία μέλη τῆς πρὸ μικροῦ καταπισθείσης ἐταιρίας τοῦ Ἰησοῦ, ἄνδρας, οἵτινες ἑξ Ἰσπανίας καὶ τῆς ἰσπανικῆς Ἀμερικῆς ἦλθον εἰς τὸ παπικὸν κράτος. Οὗτοι ἑκαλοῦντο: Ἐμμανουὴλ Ἀπόντης Ἰσπανός, ὅστις ὑπῆρξεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἱεραπόστολος ἐν ταῖς Φιλιππίναῖς νήσοις· Μάρκος Ἐσκοβάρ, ἐκ Γουατεμάλας, ὑπηρετήσας πολλὰ ἔτη

ὡς ἱεραπόστολος ἐν Μεξικῷ καὶ μεσημβρινῇ Ἀμερικῇ καὶ Λαυρέντιος Θιοϋλεν (Thjulén) ἐκ Σουηδίας. Ὁ τελευταῖος οὗτος ὡς νέος πολλά περιηγηθεὶς μέρη χάριν σπουδῆς ἦλθεν εἰς Λισσαβῶνα καὶ Γάδειρα. Ἐκ Γαδείρων ἔπλευσεν εἰς Κορσικὴν, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης ἐπέβη πλοίου, ὅπερ ἐκόμιζε πληθὺν ἐξορίστων Ἰησουιτῶν. Κατ' ἀρχὰς ἡ Ἑταιρία αὕτη τῇ ἦτο μυστηριώδης καὶ φοβερά, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ὁ φόβος τοῦ ἐξέλιπε καὶ ὁ νέος διαμαρτυρόμενος κατὰ τὸ μακρὸν ταξείδιον ἐδιδάχθη τὴν ὑπομονήν, φιλοφροσύνην καὶ πολυμαθειαν τῶν συνοδοιπόρων του.

Ἀπὸ τῆς Κορσικῆς ἐπορεύθη τῷ 1768 εἰς Φερράραν, μετέστη ἐκεῖ εἰς τὴν καθολ. θρησκείαν καὶ τῷ 1770 ἐγένετο μέλος τοῦ τάγματος τοῦ Ἰησοῦ.

ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν τούτων καὶ ἄλλων καθηγητῶν, ἐδιδάχθη ὁ Μετζοφάντης οὐ μόνον τὰ ἐγκύκλια, δηλὸν ὅτι, λατινικά, ἑλληνικά, γεωγραφίαν ἱστορίαν, μαθηματικά καὶ ῥητορικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἰσπανικὴν, καὶ ἀρχὰς Μεξικανικῆς καὶ τινὰ ἰδιώματα τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς. Οἱ διδάσκαλοι ἔχαιρον ἐπὶ τῇ προόδῳ τοῦ μαθητοῦ τῶν, ὅστις μετὰ τῆς ταχείας ἀντιλήψεως συνέδεε καὶ τεραστίαν μνήμην. Ὅτε ὁ καθηγητὴς του ποτὲ δοὺς αὐτῷ μέρος τι τοῦ περὶ Ἰερωσύνης λόγου τοῦ Χρυσοστόμου, διέταξεν αὐτὸν νὰ τὸ ἀναγνώσῃ καὶ εἶτα νὰ τὸ ἀπαγγείλῃ, ὁ Μετζοφάντης δωδεκαετῆς τότε ὢν ἀναγνοὺς ἅπαξ, ἀπήγγειλεν αὐτὸ αὐτολεξεὶ μηδεμίαν παραλιπὼν λέξιν (*sans deplacer un seul mot*), κινήσας οὕτω τὸν θαυμασμὸν τοῦ διδασκάλου.

Νέον δεῖγμα τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς μνημονικῆς του ἔδειξεν ὁ Μετζοφάντης ἐν τῇ τάξει τῆς ῥητορικῆς. Προέκειτο νὰ διαγωνισθῇ περὶ βραβείου, τὰ δὲ δοθέντα θέματα ἦσαν ἰταλιστὶ καὶ λατινιστὶ, ἅτινα ἔπρεπε νὰ ἐπεξεργασθῶσιν οἱ διαγωνιζόμενοι ἐν ποιητικῷ λόγῳ. Καὶ εἰς μὲν τὸ ἰταλικὸν ἔλαβεν ὁ Μετζοφάντης τὸν πρῶτον βαθμὸν, ἀλλ' εἰς τὸ λατινικὸν ἀπέτυχε κατὰ τὴν κρίσιν τῶν καθηγητῶν του. Ἀλλὰ τὴν ἐπομένην, κατ' ἣν οἱ μὲν διαγωνιζόμενοι ὤφειλον νὰ ἀναγνώσωσι μόνοι ἐνώπιον τῶν κριτῶν τὰ θέματά των, οἱ δὲ κριταὶ νὰ ἀπονείμωσι τὸ βραβεῖον, ὁ Μετζοφάντης μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἰταλικοῦ τοῦ ποιήματος καὶ τὰς ἐπευφημίας τῶν ἀκροατῶν, ἤρξατο εἶτα ἀπαγγέλλων μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ τὸ λατινικόν, οὐχὶ τὸ τοῖς κριταῖς δοθὲν καὶ ὅπερ εἰς χεῖρας ἤδη ἐκράτει, ἀλλ' ἕτερον ὅπερ τὴν παρελθοῦσαν νύκτα συγέθηκε, ἐπισπᾶσας τὰ χειροκροτήματα τοῦ ἀκροατηρίου, καὶ τυχῶν ἀμέσως παρὰ τῶν καθηγητῶν τοῦ βραβείου.

Μετὰ τὸ πέρασ τῶν ἐγκυκλίων σπουδῶν ὁ Μετζοφάντης ἐπὶ τρία ἔτη ἐπεδόθη εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ 15 ἐτῶν τὴν ἡλικίαν θαυμαζόμενος ὑπὸ τῶν καθηγητῶν του ἐγένετο αὐτῆς διδάκτωρ.

Ἄλλ' αἱ σύντονοι μελέται ἐξησθένισαν τὸν νεαρὸν διδάκτορα, καὶ ἐπὶ πολλὸν χρόνον ἠναγκάσθη νὰ διακόψῃ τὰς σπουδὰς του. Ἄλλ' ἅμα ἀναρρώσας ἐστράφη περὶ τὴν θεολογίαν, εἰς ἣν ἰδιόζουσαν εἶχε κλίσιν, ἐπιθυμῶν ν' ἀσπασθῇ τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα. Καὶ εἰς τοῦτο πάλιν ὁ πατήρ του ὑπῆρξεν ἐναντίος, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐνίκησεν ὁ υἱός. Ὁ συμμαθητὴς τοῦ Μετζοφάντου ὁ πρωθιερεὺς Monti θαυμάζων τὴν ἐπιστημονικὴν ἱκανότητα τοῦ νέου θεολόγου περιέγραφεν αὐτὸν «*come giovane di aggraziate maniere e d'indole molto amabile, tale chea ll'aspetto abitualmente grave e contegnoso poteva esser notato dagli stranieri per soverchiamente serio secondo suo età; ma che verso gli amici era tutto gaiezza e soavità innocente...*» ἐν αὐτῷ καιρῷ ὁ μετζίφαντης ἦτο ὁμοῦ καὶ ὁμοῦ ὡς ὁ πατήρ του, ἀλλὰ ὁ πατήρ του ἦτο ὁμοῦ καὶ ὁμοῦ ὡς ὁ πατήρ του, ἀλλὰ ὁ πατήρ του ἦτο ὁμοῦ καὶ ὁμοῦ ὡς ὁ πατήρ του.

Μετ' ἰδιόζουσης ἐπιμελείας ἐπεδόθη περὶ τὴν σπουδὴν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου, περὶ ᾧ τοσοῦτον διεκρίνετο, ὥς εἰ εἶχεν ἐντείνει πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις εἰς ἕκαστον αὐτῶν εἰδικῶς.

Περὶ τὴν ἀνάγνωσιν δὲ τῆς Ἱερᾶς Βίβλου οὐδεμίαν ἔσχε δυσχέρειαν διότι τὴν μὲν ἑβραϊκὴν διδαχθεὶς ἐν τε τῷ Γυμνασίῳ καὶ Πανεπιστημίῳ ὑπὸ σοφῶν διδασκάλων ἐγίνωσκεν ἀκριβῶς, τὴν δὲ ἑλληνικὴν ἐξέμαθε παρὰ τῷ περιφήμῳ ἑλληνιστῇ Αρὼντι.

Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν θεολογικῶν αὐτοῦ σπουδῶν ὁ Μετζοφάντης ἦτο νέος καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ περιβλήθῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἱερέως· ὅθεν ἐνησχολήθη περὶ τὰς σημειτικὰς γλώσσας, ἐμελέτησε τοὺς ἑλλήνας κλασικοὺς καὶ ἤρξατο ἐκμανθάνων τὰς νεωτέρας γλώσσας. Ὑπὸ γὰλλου ἱερέως ἐδιδάχθη τὴν Γαλλικὴν, ὑπὸ τοῦ σουηδοῦ Θιοῦλεν τὴν γερμανικὴν καὶ ἐπειδὴ ὁ διδάσκαλός του οὗτος ἐνεκλείσθη εἰς τὰς φυλακὰς ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν ὡς παπιστής, ὑπὸ ὀρφανοῦ παιδὸς ἰταλοῦ ἐκ Σουηδίας εἰς Ἰταλίαν πρὸς ἐκπαίδευσιν σταλέντος ἔλαβε τὰς πρώτας νύξεις, ὅπως εἶτα μόνος γένηται κάτοχος καὶ τῆς γλώσσης ταύτης. Ὅτε οἱ συγγενεῖς τοῦ παιδὸς ἐξέφρασαν τὰς εὐχαριστίας των εἰς τὸν Μετζοφάντην, ἐπειδὴ ὑπῆρξεν ὁ διερμηνεὺς μετὰ τούτων καὶ τοῦ παιδός, αὗτος μετριοφρονῶν εἶπεν. «*Un giovane ha poche idee e bastano poche parole per conversare con esso.*»

Ὡς δὲ τὰ πρακτικὰ τῶν ἀρχείων τῆς ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Βολωνίας μαρτυροῦσιν, ὁ Μετζοφάντης ἐκάρη μοναχός τὴν 26 Ἰουλίου 1796, κατὰ τὴν 24 Σεπτεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἔλαβε τοὺς 4 κατωτέρους βαθμούς, τὴν 17 Δεκεμβρίου ἐγένετο ὑποδιάκονος, τὴν 1 Ἀπριλίου τοῦ 1797 διάκονος καὶ παπικῇ ἀδείᾳ τὴν 23 Σεπτεμβρίου ἱερεὺς καὶ 8 ἡμέ-

ρας πρότερον εἴκοσι τριῶν ἐτῶν τὴν ἡλικίαν καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου.

Β'

Ὁ Μετζοφάντης καθηγητῆς, πρόην καθηγητῆς, πάλιν καθηγητῆς καὶ βοηθὸς βιβλιοθηκαρίου, καθηγητῆς καὶ βιβλιοθηκάριος.

Εἶνε ἀληθῶς εὐχάριστον νὰ μάθῃ τις πῶς ὁ νέος Μετζοφάντης ἐγένετο καθηγητῆς τῆς ἐβραϊκῆς γλώσσης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Βολωνίας. Ὁ προκάτοχός του ἐπὶ τῆς ἑδρας ταύτης ἦτο τόσο ἀνίκανος, ὥστε ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἀποσυρθῇ, ἡ δὲ ἑδρα ἔμενεν ἔνεκα τούτου κενή.

Ἦτο δὲ τότε ἔθνος ἐν Ἰταλίᾳ οἱ μνηστῆρες θέσεως καθηγητικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ νὰ ὑφίστανται δοκιμασίαν τινὰ εἰς τὸ μάθημα, ὃ ἔμελλον νὰ διδάξωσιν. Ὁ καθηγητῆς Vogli, ἄλλοτε διδάσκαλος τοῦ Μετζοφάντου, προέτρεψεν αὐτὸν νὰ συμμετάσχῃ τοῦ ἀγῶνος. Ὁ νεαρὸς διάκονος ὑπήκουσεν εἰς τὸν διδάσκαλόν του καὶ εὐθὺς πορεύεται φέρων τὴν αἴτησίν του εἰς τὸν κοσμήτορα τῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς, τὸν κόμητα Μαρεσάλλην. Μικρόσωμος, ταπεινὸς καὶ ὠχρὸς ἐνεχείρισε τὴν ἀναφοράν του εἰς τὸν κόμητα καὶ αἰδημόνως παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ τὴν λάβῃ ὑπ' ὄψει. Ὅτε δὲ ὁ συγκλητικὸς ἐρωτῶν, τίς ὁ αἰτῶν; ὡς μὴ δυνάμενος νὰ φαντασθῇ ὅτι πράγματι αὐτὸς ἦτο, καὶ ὁ Μετζοφάντης ἀπεκρίθη ὅτι ὁ ἴδιος ἦτο ὁ τὴν ἑδραν ἀντιποιοῦμενος, καὶ ἀγινώσκεις τῷ λέγει ἐβραϊκά; — Ὅλγισα, κόμη, ἀπεκρίθη ὁ Μετζοφάντης. — Ἀλλὰ δὲν εἶνε δυνατόν, ἀπήντησεν ὁ συγκλητικὸς, πρὸ ὀλίγου ἐξεδιώξαμεν ἓνα ὄνον, φαντάσθητι λοιπόν, ἂν θὰ θελήσωμεν ἀντὶ ἐκείνου νὰ θέσωμεν ἐν παιδίον. Οὐχ ἦττον ἄφες τὴν αἴτησιν καὶ θὰ ἴδωμεν.»

Ἀποθαρρυνθεὶς ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ κόμητος ἐπορεύθη οἴκαδε ὁ Μετζοφάντης, ἀπόφασιν ἔχων νὰ μὴ ὑποστῇ δοκιμασίαν, ἀλλ' εἰς τὸν φίλον του Vogli πεισθεὶς μετέβαλε γνώμην. Ἡ δοκιμασία συνίστατο εἰς προφορικὴν ἐξέτασιν, δεκατέσσαρες δὲ ἐξετασταὶ ἐλάμβανον μέρος. Τὴν ἐσπέραν τῆς 15 Σεπτεμβρίου τοῦ 1797 ἐνεφανίσθη ὁ Μετζοφάντης πρὸ τῶν ἐξεταστῶν, ὁ δὲ κόμης Παρεσάλλης προσηγόρευσε αὐτὸν ἐβραϊστὶ «Τοֹב יוֹן» (καλὴν ἡμέραν). Ἀλλ' οὗτος ἰδὼν τὰς ἐπὶ τῆς τραπέζης ἀνημμένας λαμπάδας, ἀπήντησεν εὐθὺς ἐν τῇ αὐτῇ γλώσσῃ «Τοֹב עֶרֶב» (καλὴν ἐσπέραν). «Εὖγε!» ἀπήντησαν πάντες διὰ τὴν ἐτοιμότητα τοῦ νέου, ὅστις δοκιμασθεὶς εἶτα ὑπὸ τῶν καθηγητῶν ἐκρίθη ἄξιός τῆς καθηγεσίας.

Ἀφοῦ ὑπέστη τὴν δοκιμασίαν, εἰς τῶν ἐξεταστῶν ἠρώτησεν: «Κύριε

abbà, γνωρίζετε ἴσως καὶ τινὰς τῶν ζωσῶν γλωσσῶν; » — Μάλιστα, ἀπεκρίθη ὁ Μετζοφάντης, γινώσκω ὀλίγα ἰσπανικά, γαλλικά, ἀγγλικά, γερμανικά. » — Ἄρκεϊ, ἄρκεϊ (basta, basta), ἀπήντησαν, πολλά ! » Καὶ ἤδη ἤρξατο μικρὸς συνδιαλέξεως κύκλος, διότι μεταξὺ τῶν ἐξεταστῶν ὑπῆρχον ἄνδρες, οἵτινες ἐγίνωσκον τὴν μὲν ἢ τὴν δὲ τῶν γλωσσῶν τούτων, καὶ ἠδύναντο καλῶς ἐν ταύταις νὰ ἐκφρασθῶσιν. Ὡστε συνδιελέχθησαν πρὸς τὸν Μετζοφάντην ἐπὶ πολὺ ἰσπανιστί, γαλλιστί, ἀγγλιστί καὶ γερμανιστί καὶ πάντες ἐξεπλάγησαν διὰ τὴν εὐχέρειαν καὶ ὁρθότητα, μεθ' ὧν οὗτος πάσας τούτας τὰς γλώσσας ὁμίλει.

Ἄλλ' ἡ καθηγεσία τοῦ Μετζοφάντου ὑπῆρξεν ὀλιγοχρόνιος, διότι ὡς πιστὸς ὑπῆκος τοῦ Πάπα μὴ θέλων νὰ ὁμόσῃ τὸν πρὸς τὴν γαλλικὴν δημοκρατίαν ὅρκον, ἀπηλλάγη τῆς ὑπηρεσίας τῇ 22 Ἀπριλίου 1798 ὑπὸ τοῦ Βοναπάρτου, ὅστις τότε κατήρτισεν τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων δημοκρατίαν προσαρτήσας αὐτῇ τὴν Βολωνίαν, Φερράραν καὶ Ῥωμανίαν καὶ ὑπὲρ ταύτης ὅρκον πίστεως παρὰ τῶν ὑπαλλήλων ἀπαιτήσας¹.

Τὰ ἐπόμενα ἔτη ἦσαν τῷ Μετζοφάντῃ πλήρη φροντίδων καὶ στερήσεων. Ὁ πατήρ καὶ ἡ μήτηρ ἔζων ἔτι, ὁ μὲν ὡς γέρων καὶ ἀνάπηρος ὀλίγα ἐκ τῆς ἐργασίας κερδαίνων, ἡ δὲ τυφλὴ καὶ λίαν προδεδηκυῖα τὴν ἡλικίαν. Ἡ οἰκογένεια τῆς ἀδελφῆς του κατέστη πολυάριθμος, πάντες δὲ οὗτοι περιέμενον ἀνακούφισιν παρὰ τοῦ υἱοῦ καὶ ἀδελφοῦ, ἐν ᾧ ὁ παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου χορηγούμενος αὐτῷ μισθὸς ἦτο μόνον διακόσια φράγκα.

Ἀλλὰ μετὰ πέντε μῆνας ἀπὸ τῆς παύσεώς του ἐδόθη αὐτῷ πάλιν ἄνευ ὅρκου ἡ καθηγεσία τῆς ἀραδικῆς γλώσσης. Πλὴν ἀντὶ τίνος ἀμοιβῆς ! Ἀντὶ διακοσίων φράγκων κατ' ἔτος καὶ ἐκ τούτων μόνον τὰ ἡμισὴ ὤφειλε νὰ λαμβάνῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος, μέχρις οὗ τὸ ταμεῖον εὐπορήσῃ. Διὰ τριακοσίων ἢ τετρακοσίων λοιπὸν φράγκων ἔπρεπε καὶ αὐτὸς νὰ ζῇ καὶ τὴν πολυμελῆ του οἰκογένειαν νὰ διατρέψῃ, ὥστε εὐρέθη ἠναγκασμένος νὰ ἐπιδιώξῃ καὶ ἰδιαιτέρας παραδόσεις, ὧν οὐκ ὀλίγας

¹ Μεταξὺ τῶν καθηγητῶν, οἵτινες ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸ πρῶν καθεστῶς, ἦτο καὶ ὁ περίφημος φυσικὸς Λουδ. Γαλθάνης, ὅστις ὑποπεσὼν εἰς μεγίστην ἔνδειαν ἐκ μαρασμοῦ ἀπεβίωσε τῷ 1798. Ὁ Πετράρχης ἐξυμνῶν τοιοῦτους ἄνδρας χαρακτηρίζει ἄριστα διὰ τῶν ἐξῆς :

assai piu belli

Con la lor povertà, che Mida o Crasso

Con l'oro, ond' a virtù furon ribelli

ὁ συνάδελφος ὁμοίως αὐτοῦ καθηγητῆς Βόλτας ἐν Παταβίᾳ ἠκολούθησε τὸν Βοναπάρτην εἰς Παρισίους καὶ ἔτυχεν ἐκεῖ τιμῶν, τίτλων καὶ πλούτου

εὔρε χάριν τῆς περὶ τὰς γλώσσας ἐμπειρίας του¹. Ἰδίως δὲ ἐχρημάτισεν οἰκοδιδάσκαλός ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ κόμητος Μαρεσάλη, οὗ ἐγένετο καὶ ἐνθερμος φίλος. Ὁ κόμης ἔθηκεν ὑπὸ τὴν διάθεσιν αὐτοῦ τὴν πλουσίαν αὐτοῦ βιβλιοθήκην, ἐν ἣ ὁ Μετζοφάντης ἐπεξέτεινε τὰς γλωσσικὰς αὐτοῦ γνώσεις καὶ νέας ἄλλας ἐξέμαθεν.

Εὐκαιρίαν δὲ πρὸς ἐκμάθησιν ἄλλων γλωσσῶν παρέσχον αὐτῷ καὶ οἱ ἐκ τῶν αἰματηρῶν μαχῶν μεταξὺ Γάλλων καὶ τῶν συμμάχων τραυματίαι, οἵτινες ἐνοσηλεύοντο ἐν Βολωνίᾳ. Ἐν τοῖς νοσοκομείοις τῆς πόλεως ταύτης εὐρίσκοντο Γερμανοί, Τσέκοι, Πολωνοί, Ῥῶσσοι, Κράται, Σλοβῆνοι, Μαγυάροι, καὶ Ῥωμοῦνοι, οὓς ὡς σαμαρείτης περιποιούμενος ὁ Μετζοφάντης ἠδυνήθη νὰ μάθῃ τὴν γλῶσσάν των καὶ νὰ καταστῇ ὁ διερμηνεύς των πρὸς τοὺς ὑπηρέτας καὶ ἰατροὺς. Κατήχησις, μικρά τις γραμματικὴ, λεξιλόγιόν τι ἤρχουν νὰ παράσχῃσι τὸ μέσον, ὥστε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν λαβύρινθον πάσης γλώσσης καὶ δι' αὐτοῦ νὰ ἐξέλθῃ νικητής. Τρεῖς ἢ τέσσαρας μόνον ἐκοιμᾶτο ὥρας, τὰς δὲ λοιπὰς ἐχρησιμοποιοῖ εἰς σπουδὴν καὶ εἰς συλλογὴν τοῦ ἀναγκαίου τῆς γλώσσης ὑλικοῦ πρὸς τὸν σκοπὸν του. Ἄν γλῶσσά τις ἦτο ὅλως νέα, καὶ οὐδὲν εὑρίσκε βοήθημα, παρεκάλει τὸν ἀσθενῆ νὰ τῷ ἀπαγγείλῃ προσευχὴν τινὰ ἢ τὴν ὁμολογίαν τῆς Πίστεως, ὅπως διὰ τούτων μαντεύσῃ τὰς λέξεις τῆς νέας γλώσσης, ἢ ἐμάνθανε παρὰ τοῦ ἀσθενοῦς τὰς ἐννοίας τοῦ θεοῦ, πατρὸς, οὐρανοῦ κλπ. καὶ μικρὸν κατὰ μικρὸν κατεσκεύαζε τὴν νέαν γλῶσσαν, ὅπως δι' αὐτῆς παρηγορήσῃ, καὶ περιποιηθῇ τοὺς ξένους αὐτοῦ ἀσθενεῖς. Ἐπραττε δὲ τοῦτο ὁ Μετζοφάντης ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης καὶ τοῦ πλησίον· διότι ἐνόμιζε καθήκόν του τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δοθὲν αὐτῷ τῶν γλωσσῶν ἔωρον πρὸς δόξαν αὐτοῦ καὶ νὰ χρησιμοποιεῖ.

Ἐνεκα δὲ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ ὁ Μετζοφάντης ἐκτήσατο πολλοὺς φίλους ἀξιωματικούς, ἰδίως δὲ τὸν στρατηγὸν Σουβάρωφ, οὗ ἐπῆναι τὸ πολὺγλωσσον καὶ πολυμαθές. Ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1779 μέχρι τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1780 ἡ Βολωνία ἦτο ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Αὐστριακῶν, ἐν αὐτῇ δὲ συνέρρεον ἐκ πάσης τῆς Εὐρώπης, πολλοὶ ξένοι, πρὸς οὓς ὁ ὁ Μετζοφάντης ἦτο περιζήτητος ἕνεκα τῆς γλωσσομαθείας του, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἠρέσχετο εἰς τὴν μετ' ἐκείνων συνομιλίαν, διότι ἠσκεῖτο περὶ τὰς γνωστὰς αὐτῷ γλώσσας ἢ ἐμάνθανε νέας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἔμαθε καὶ τὴν Φλαμμικὴν γλῶσσαν ὑπὸ τινος ἐκ Βρυξελῶν χάριν σπουδῆς διατρίβοντος ἐν Βολωνίᾳ.

¹ Δὲν πρέπει δὲ νὰ φανῇ παράδοξος ἡ μικρὰ τότε ἀντιμισθία τῶν διδασκάλων, διότι καὶ ὁ περίφημος Ἰωάν. Χριστοφ. Adelung ὡς καθηγητὴς ἐν τῷ Γυμνασίῳ τῆς Ἐρφούρτης ἐλάμβανεν ἐτήσιον μισθὸν μόνον τάλληρα 75, ἧτοι δρ. 800 περίπου.

Ἐν οὐγγρικῷ τινι συντάγματι εὕρισκετο τότε καὶ Ἀθίγγανός τις, οὗ ὁ διάκονος ἐγένετο ἐνθερμος μαθητὴς καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του ἐξέμαθεν ἔτι ἐντελέστερον τὴν γλῶτταν τῶν Ἀθιγγάνων ἐκ βιβλίων.

Τῷ 1803 ὁ Μετζοφάντης διορίσθη βοηθὸς ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Βολωνίας², καὶ μετ' ὀλίγον καθηγητὴς τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν καὶ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, αὐξηθέντος καὶ τοῦ μισθοῦ του. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἐγένετο φίλος τοῦ περιφήμου ἀσιανολόγου ἀββᾶ Ἰωαν. Βερνάρδου δὲ Ῥώσση ἐν Πάρμα, πρὸς ὃν ὑπέδειξε κατὰ πρῶτον τὴν συγγένειαν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης πρὸς τὴν ῥωσικὴν ἐδιδάχθη δὲ νῦν ὁ Μετζοφάντης τὴν περσικὴν, ἀραβικὴν καὶ τουρκικὴν, ἕνεκα δὲ πάντων τούτων τῶν κόπων ἀσθενήσας βαρέως ἀπέστη ἐπὶ ὀλίγον χρόνον τῶν ἐργασιῶν του, ταῦτοχρόνως δὲ ἀπέκρουσεν ἐντόνως καὶ πρότασιν τοῦ Ναπολέοντος, ὅπως μεταβῇ εἰς Παρισίους, προτιμήσας παντὸς θησαυροῦ καὶ δόξης τὴν ἀγαπητὴν του πατρίδα καὶ τοὺς προσφιλεῖς αὐτῷ συγγενεῖς, καίτοι μετ' οὐ πολὺ καὶ ἡ θέσις αὐτοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ κατηργήθη καὶ δι' ἰδιαιτέρων παραδόσεων ἠναγκάσθη πάλιν νὰ ἐξοικονομῇ τὰς ἀνάγκας του.

Ἐκ τοῦ περιφήμου συγγράμματος τοῦ Φριδερίκου Σλέγελ «über die Sprache und Weisheit der Indier» (1808) παρακινήθεις ἐπέστησε τὴν προσοχὴν του ἐπὶ τὴν σανσκριτικὴν γλῶτταν, ἐπερίσχετο ἐξ Ἀγγλίας τὰ ἀναγκαῖα βιβλία καὶ μόνος ἐσπούδασεν οὐ μόνον τὴν Σανσκριτικὴν, ἀλλὰ καὶ ἄλλας τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν γλώσσας, ἔπειτα δὲ ἐνησχολήθη περὶ τὴν σπουδὴν τῆς Ἀρχαιολογίας, Νομισματικῆς, Ἀστρονομίας καὶ Ἐθνογραφίας.

Περὶ τῶν ἐκτάκτων γνώσεων τοῦ Μετζοφάντου μάρτυς ἀψευδὴς εἶνε ὁ Πέτρος Ἰορδάνης (Petro Giordano) ὅστις, καίτοι ἀντίθετος κατὰ τὰ πολιτικὰ φρονήματα καὶ οὐχὶ φίλος του, γράφει ὅτι ὁ Μετζοφάντης ποιεῖ ἑξαίρεσιν μεταξὺ τῶν συναδέλφων του, διότι οὐ μόνον εὐσεβὴς εἶνε, ἀλλὰ καὶ θαυμασίας κέκτηται γνώσεις, καὶ πολυγλωσσότατος, ὅτι εἶνε μετρίοφων, ὅτι ζῇ ἀφανῶς, καὶ πρὸς αἶσχος τοῦ αἵματος εἶνε πτωχός. Ὅτι ἐν διενέξει φιλολογικῇ ἃν ὁ Βιτρούβιος ἦτο Ρωμαῖος ἢ Ἕλλην, ὁ Μετζοφάντης ἐξ αὐτοῦ τοῦ Βιτρούβιου λέγοντος *antiqui nostri* ἀπήντησεν εἰς τοὺς ἐρωτήσαντας αὐτὸν ὅτι ἦτο Ρωμαῖος, οἱ δὲ ἐν τῷ βιβλίῳ του ἑλληνισμοὶ προήλθον, διότι μετενεγκὼν χωρὶς ἑλλήνων συγγραφέων ἠναγκάσθη νὰ μεταχειρισθῇ καὶ ἐλληνίζουσιν λατινικὴν

² Ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Μαρούλη ἰδρυθεῖσα, καὶ ὑπὸ τοῦ Πάπα Βενεδίκτου ΙΔ' πλουτηθεῖσα περιέχει 150,000 τόμους, πλήθος χειρογράφων καὶ φραισιτάτην συλλογὴν διαφόρων ἀντικειμένων.

φράσιν. Ὅτι ὁ ἀνὴρ εἶνε σπάνιος, ἀνήκουστος, ἀπίστευτος· ἄνθρωπος πάντων τῶν ἐτῶν καὶ πάντων τῶν αἰώνων καὶ ὅτι ἐγεννήθη ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ κόσμου (è l' uomo di tutte le nazioni e di tutti i secoli per Dio, pare che sia nato dal principio del mondo).

Οἱ Γάλλοι τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Ἰνστιτούτου ἤνωσαν μετὰ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τὸν Μετσοφάντην διώρισαν βοηθὸν τοῦ Βιβλιοθηκαρίου Ποζέτη (1812)· ἡ θέσις αὕτη ὑπῆρξεν εὐχάριστος τῷ διακόνῳ, οὐ μόνον διότι ἦτο φίλος τοῦ βιβλιοθηκαρίου, ἀλλὰ καὶ διότι παρέσχεν αὐτῷ εὐκαιρίαν νὰ ἀσκηθῇ εἰς τὰς γλώσσας καὶ νὰ ἐκμάθῃ νέας.

Τῷ 1814 μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ναπολέοντος ὁ Πάπας Πίος Ζ' λαβὼν τὴν ἄδειαν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ρώμην, διέτριψεν ἡμέρας τινὰς ἐν Βολωνίᾳ καὶ ἐκεῖ γνωρίσας ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸν Μετσοφάντην, πιστὸν τοῦ ὑπήκουον, παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ μεταβῇ μετ' αὐτοῦ εἰς Ρώμην καὶ νὰ δεχθῇ τὸ σπουδαῖον ὑπουργημα τοῦ Γραμματέως τῆς Προκαγάνδας. Ἀλλ' ὁ Μετσοφάντης ἠρνήθη ἐπιμόνως καὶ ἀντ' αὐτῆς τῆς θέσεως ἔδεδεχτο πάλιν τὴν καθηγεσίαν τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν (28 Ἀπριλίου 1814), ἐν Βολωνίᾳ δὲ τῷ 1815 ἀποθανόντος τοῦ ἀββᾶ Ποζέτη, ἐγένετο αὐτοῦ διάδοχος καὶ ἔσχεν ἐλευθέραν κατοικίαν ἐν τῷ οἰκῆματι τοῦ Πανεπιστημίου.

Ἐκτὸς δὲ τούτου ἦτο καὶ ἐξομολογητὴς, ἰδίως τῶν ξένων, τῶν ἀγνοούντων τὴν ἰταλικήν «il confessore dei forestieri.» Μεθ' ἑλας ταύτας τὰς ἀσχολίας, οὐδεμίαν ἐλευθέραν ὥραν ἄφινε νὰ παρέλθῃ ὁ Μετσοφάντης χωρὶς νὰ μελετᾷ, ἀλλὰ καὶ μέχρι βραδείας νυκτὸς κατεγίνετο περὶ τὰς γλώσσας, ἰδίως δὲ περὶ τὴν ποιήσιν τῶν διαφόρων λαῶν, ἀρεσκόμενος καὶ αὐτὸς νὰ γράφῃ ἐμμέτρως.

Τοσοῦτον δὲ ἐγένετο ὀνομαστός διὰ τὴν γλωσσομάθειάν του, τὰς γνώσεις του, τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὰς πολυειδεῖς αὐτοῦ ἀρετὰς ὁ Μετσοφάντης, ὥστε καὶ ὁ Βύρων, σπουδαῖος γλωσσομαθὴς καὶ αὐτὸς, ἐπεθύμησε νὰ γνωρίσῃ τὸν θαυμάσιον ἄνδρα, καὶ ἐπεσκέφθη αὐτὸν τῷ 1817. Ὁ Μετσοφάντης, ἐγίνωσκεν τὰς ποιήσεις τοῦ Βύρωνος καὶ πολὺ ἐξετίμα αὐτόν, ἀλλ' ἐλυπεῖτο, ὅτι τὸ γιγάντειον τοῦτο πνεῦμα ἔκειτο εἰς τὰς σκιὰς ψυχροῦ σκεπτικισμοῦ, ὅτι πολὺ συχνὰ περιέκοπτε τὰς πτέρυγας του, καὶ ἐπάγωνεν ὄλος ἐκείνος, ὅστις ἦτο πλήρης φαντασίας καὶ πυρός.

Καὶ κατόπιν ὁ ποιητὴς, τῷ 1823, ἴσως ἐπεσκέφθη τὸν Μετσοφάντην, καὶ παρ' αὐτοῦ ἔλαβε μαθήματα τῆς νέας ἐλληνικῆς, ὥς μέλλων νὰ πορευθῇ εἰς Ἑλλάδα. Καλεῖ δὲ αὐτόν ἐν τῷ ἡμερολογίῳ του ὁ μέγας ποιητὴς γλωσσικὸν θαῦμα, Βριάρεων τοῦ λόγου καὶ φορητὴν βιβλιοθήκην. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, λέγει, φαίνεται ὅτι ἔζησε ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς οἰκο-

δομῆς τοῦ Πύργου τῆς Βαβυλῶνος καὶ ὑπῆρξε γενικὸς διερμηνεύς· εἶνε ἀληθὲς θαῦμα. Ὁμίλησα μετ' αὐτοῦ εἰς πάσας τὰς γλώσσας, ὥς ὀλίγοι ἐγίνωσκον, συναναστραφεὶς πρὸς ἀγρίους, πειρατάς, πορθητεῖς, ναύτας, γονδολιέρους, ἀγωγεῖς ἡμιόνων ἢ καμήλων, ταχυδρόμους κλπ. καὶ μὰ τὸν Θεόν, ὁμολογῶ ὅτι οὐ μόνον ταύτας ἐγίνωσκεν, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀμηχανίᾳ μὲ ἔφε-
ρεν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν μητρικὴν μου γλῶσσαν, διότι οὗτος ἐγίνωσκεν τὴν γλῶσσαν τῶν εὐγενῶν καὶ τὴν δημώδη καλλίτερον τοῦ Μυλόρδου.

Κατὰ τὸ ἔτος 1819 διήλθε διὰ Βολωνίας ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκος ὁ Α' καὶ ἐπεθύμησε νὰ ἴδῃ τὸν Μετσοφάντην. Κατὰ τὴν ἀκρόασιν συνέστησεν ἐξ ἐκ τῆς ἀκολουθίας του διαφόρου ἐθνικότητος καὶ πρὸς πάντας ὁ Μετσοφάντης ὠμίλησε διὰ τῆς ἰδίας τῶν γλώσσης, κινή-
σας τὸν θαυμασμόν τοῦ αὐτοκράτορος.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1820 ἕνεκα ἀσθενείας διέκοψε τὰς παραδόσεις καὶ τὰς γλωσσικὰς αὐτοῦ σπουδὰς, περιηγήθη δέ, ἐνασχολούμενος περὶ τὴν Βοτανικὴν, τὴν Μάντουαν, Μοδέναν, Πίσαν καὶ Λιβόρνον, ἔνθα εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ σπουδάσῃ τὴν ἐβραϊκὴν ψαλμωδίαν ἐν τῇ Συναγωγῇ καὶ τὸ πρακτικὸν σύστημα τοῦ τονισμοῦ τῆς ἀρχαίας ἐβραϊκῆς γλώσσης, συναναστρεφόμενος δὲ πρὸς Ἕλληνας ναύτας ἐξέμαθε τὴν ὀρθὴν προφο-
ρὰν τῆς νέας ἐλληνικῆς γλώσσης.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκλείψεως τῆς Σελήνης τῷ 1820 20 7βρίου πολλοὶ διακεκριμένοι ἀστρονόμοι ἦλθον εἰς Βολωνίαν, ἐν δὲ τῷ ἀστε-
ροσκοπεῖῳ ἔνθα καὶ αὐτὸς προσεκλήθη, συνδιελέχθη, ἀπταίστως πρὸς πάντας οὐγγριστί, ῥωσιστί, γερμανιστί, ἐν τῷ σθεπικῷ ἰδιώματι, ἀγγλιστί, πολωνιστί, ῥωμουνιστί, τσεκιστί.

Ἐτι δὲ ἐδιδάχθη τὴν ἀρμενικὴν ὑπὸ Ἀρμενίου, τὴν τῆς Γεωργίας ὑπὸ Γεωργιανοῦ ἐκ Τίφλιδος, ἐν δὲ τῷ ὑπὸ τοῦ Cavedoni σταλέντι αὐτῷ νοσηματολογικῷ βιβλίῳ (Spicilegio nomismatico), παρόντων πολλῶν ἐν τῷ οἴκῳ του φίλων, αὐτοσχεδίως ἔγραψεν ἐλληνιστί τὸ ἐξῆς δίστιχον :

Εἰς Κελεστῖνον Καυεδόνιον

Μνήματα τῶν πάλαι ἀνθρώπων σοφὸς ὅσσ' ἀναφαίνεις

Ἐκ χρόνου οὐ πέρθει· σοῦ δὲ κλέος θαλέθει.

Πόσον δὲ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἦτο ἀπασχολημένος ὁ Μετσοφάν-
της, καταφαίνεται ἐκ τινος ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν Καυεδόνιον (1822)
«Δὲν ἔχω οὔτε στιγμὴν ἐλευθέραν, λέγει, ἢ βιβλιοθήκη, ἢ καθέδρα, τὰ
ιδιωτικὰ μαθήματα, ἢ ἐπιθεώρησις τῶν βιβλίων, οἱ ξένοι, οἱ ὕγιεις, οἱ
ἀσθενεῖς καὶ οἱ θνήσκοντες δὲν μὲ ἀφίνουσιν οὔτε νὰ ἀναπνεύσω.»

Τὸν Αὐγούστου τοῦ 1823 ἀπεβίωσεν ὁ Πάπας Πίος ὁ Ζ'. Ὁ δὲ διά-

δοχός του Λέων ο Β' Παρεκάλεσε τὸν Μετσοφάντην νὰ μεταβῇ καὶ διαμείνῃ παρ' αὐτῷ ἐν Ρώμῃ, ἀλλ' οὗτος καὶ αὐθις ἤρνηθη.

Τὸν Αὐγούστου τοῦ 1825 ἐπεσκέφθη τὸν ἡμέτερον Μετσοφάντην καὶ ὁ περίφημος φιλόλογος Fried. Jacobs, ὅστις βεβαίαι ὅτι οὗτος ἐγίνωσκεν ἀκριβῶς νὰ διακρίνῃ τὰ ὅρια μεταξὺ συγγενῶν γλωσσῶν, ἐθαύμαζε δὲ αὐτὸν διὰ τὸν πλοῦτον τῶν περὶ τὰς γλώσσας γνώσεών του. Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν χρόνον ἐδίδασκεν καὶ Φραγκισκανὸν τινα τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν.

Γ

Ὁ Μετσοφάντης ἐν Ρώμῃ (1831-1849). Πρῶτος Βιβλιοφύλαξ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ καὶ Καρδινάλιος.

Κατ' ἔθος μετὰ τὴν ἐκλογὴν νέου ποντίφηκος αἱ πόλεις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ Κράτους ἀπέστελλον εἰς Ρώμην πρεσβείαν, ὅπως προσφέρωσι τὰ σεβάσματα τῶν καὶ λάβωσι τὰς εὐλογίας τοῦ νέου πατρός. Ἐν Βολωνίᾳ λοιπὸν μεταξὺ ἄλλων συναπεστάλη καὶ ὁ Μετσοφάντης, πρὸς μεγίστην χαρὰν τοῦ ἁγίου πατρός, ὅστις ἤλπιζεν ἤδη ὅτι θὰ τὸν κρατήσῃ πλησίον του.

Ἡ πρώτη ἐν Ρώμῃ ἐπίσκεψις τοῦ Μετσοφάντου, ἐγένετο ἐν τῇ Προπαγάνδᾳ, ἔνθα μετὰ τὴν λειτουργίαν μετὰ πολλοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐγένετο δεκτός. Ἐνταῦθα εὐθὺς συστηθεὶς ὑπὸ τοῦ προϊσταμένου ὡμίλησε τουρκιστὶ πρὸς τινα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Ἀντ. Χασσούν, εἶτα δὲ ἐλληνιστὶ πρὸς Ἑλληνά τινα Μουσαβίνην, κατόπιν γενόμενον ἐπίσκοπον ἐν Σμύρνῃ, εἶτα πρὸς ἕτερον ἀγγλιστὶ καὶ κατὰ σειράν πρὸς ἕκαστον μαθητευόμενον εἰς τὴν ἰδίαν του γλῶσσαν.

Εὐθὺς ἅμα τῇ εἰς Ρώμην ἰκίξει τοῦ ὁ Πάπας διώρισεν αὐτὸν ἀρχιερέα καὶ ἀποστολικὸν Πρωτονοτάριον, καὶ διέταξε νὰ παρασκευασθῇ αὐτῷ οἶκημα ἐν Κυριναλίῳ, μετ' ὀλίγου δὲ ὠνόμασεν αὐτὸν Κανονικὸν ἐν τῇ Basilica Liberiana τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Μειζονος.

Ἐνταῦθα καὶ ἐν τῇ πλουσιωτάτῃ τῆς Προπαγάνδας βιβλιοθήκῃ ἐσπούδασεν ὁ Μετσοφάντης τὴν κινεζικὴν γλῶσσαν, ἣν καὶ ἐξέμαθεν ἐν τῷ Ἰνστιτούτῳ τῆς Νεαπόλεως, ἐν ᾧ ἐσπούδαζον νέοι Σῖναι. Ἐπειτα δὲ ἐν Ρώμῃ ἔσχε καιρὸν ὁ Μετσοφάντης νὰ ἀσκηθῇ καὶ πρακτικῶς εἰς πολλὰς γλώσσας, ἃς μόνον ἐκ τῶν βιβλίων ἐγίνωσκεν.

Διέταξέ ποτε ὁ Πάπας ὄμιλον τινα νέων ἐν τῇ Προπαγάνδᾳ μαθητευομένων καὶ ἐκ διαφόρων τοῦ κόσμου μερῶν νὰ προσέλθωσιν ἐν τῷ κήπῳ τοῦ Βατικανοῦ, καὶ κρυβέντες ὀπισθεν θάμνων νὰ ἐμφανισθῶσιν ἀπροόπτως πρὸ αὐτοῦ συμπεριπατοῦντος μετὰ τοῦ Μετσοφάντου. Τοῦτο

καὶ ἐγένετο· σύμπας ἐκεῖνος τῶν μαθητῶν ὁ ὄμιλος ἐν διαφόροις γλώσσαις πρὸ τοῦ ποντίφηκος γονυπετήσας ὠμίλει πρὸς τὸν Μετζοφάντην, ὅστις ὁμῶς πρὸς μεγίστην ἐκπληξιν τοῦ ἁγίου πατρὸς ἀπήντα πρὸς ἕκαστον τούτων ἐν τῇ μητρικῇ των γλώσσῃ.

Διορισθέντος γραμματέως τῆς Προπαγάνδας τοῦ πρώτου βιβλιοφύλακος τῆς Βατικανῆς Βιβλιοθήκης Ἀγγέλου Μάϊ, ὁ Μετζοφάντης διωρίσθη ἐν τῇ θέσει τούτου.

Καὶ ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ὁ νέος βιβλιοφύλαξ ἐκτήσατο τὰς συμπαθείας πάντων, καὶ ἐκίνησε τὸν θαυμασμὸν τῶν ἐπισκεπτομένων τὴν Βιβλιοθήκην ἔνεκα τῆς πολυμαθείας καὶ γλωσσομαθείας του. Ὁ ποιητὴς Frankl ἐκάλει αὐτὸν χαμαιλέοντα τῶν γλωσσῶν.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκκλησία St. Maria Maggiore, ἐν ᾗ κανονικὸς ἦτο ὁ Μετζοφάντης, ἔκειτο μακρὰν τοῦ Βατικανοῦ, ὁ Πάπας Γρηγόριος διώρισεν αὐτὸν πρῶτον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Πέτρου, καὶ εὐθὺς σύμβουλον τῆς Ἱερᾶς Ἐνώσεως πρὸς διόρθωσιν τῶν λειτουργικῶν βιβλίων, τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ σύμβουλον τῆς Ἀκαδημίας τῆς καθολικῆς θρησκείας.

Καίτοι δὲ ἡ θέσις αὐτοῦ ὡς πρώτου φύλακος ἐν τῇ Βατικανῇ δὲν ἦτο πρὸς ἐπίτευξιν βαθμοῦ Καρδινάλιου, οἷα εἶνε ἡ τοῦ Νουτσίου ἐν Βιέννῃ, Παρισίοις, Μαδρίτῃ ἢ ἡ τοῦ γραμματέως τῆς Προπαγάνδας, οὐχ ἦττον ὁμῶς ὁ πάπας Γρηγόριος ὁ ΙΣ' τῷ 1838 μετὰ τοῦ Ἀγγέλου Μάϊ, ὠνόμασεν αὐτὸν Καρδινάλιον καὶ ὡς ἐκκλησίαν χάριν τοῦ τίτλου ὤρισεν αὐτῷ τὴν τοῦ Ἀγίου Ὁνουφρίου ἐπὶ τοῦ Ἰανικούλου.

Ὁ νέος πορφυροφόρος πανταχόθεν ἔλαβε πλεῖστα συγχαρητήρια, οἱ δὲ τρόφιμοι τῆς Προπαγάνδας συνεχάρησαν αὐτῷ εἰς 53 διαφόρους γλώσσας, εἰς οὓς ἐπίσης ἀπήντησεν ὁ Καρδινάλιος μεταχειρισθεὶς δι' ἕκαστον τὴν ἰδίαν του γλώσσαν.

Ὁ Ροῦσελ διηγεῖται ὅτι ἐπισκεφθεὶς αὐτὸν τῷ 1841 εὔρεν ὁμιλοῦντα ἐκ τῶν ἀφρικανικῶν γλωσσῶν τὴν αὐχαρικὴν καὶ γε-ἑζ πρὸς τρεῖς Ἀθησσηνοὺς μετὰ πολλῆς εὐχερείας. Ἀλλὰ καὶ τὴν βασκικὴν καὶ τὰς διαλέκτους ταύτης ὠμίλει τόσον εὐχερῶς, ὥστε ἐξέπληξε τὸν D' Abbadie καὶ τὸν πρίγκιπα Λουδοβῖκον Βοναπάρτην, ὅστις ἦτο εἰδήμων τῆς γλώσσης ταύτης.

Ἐν πάσαις δὲ ταῖς γλώσσαις ἠρέσκετο ὁ Μετζοφάντης νὰ στιχουργῇ καὶ τοῦτο ἄνευ μελέτης, ἀλλ' ἐκ τοῦ προχείρου. Εἰς φίλον του παρακάλεσαντα αὐτὸν νὰ γράψῃ μόνον τὸ ὄνομά του ἐν τῷ λευκώματί του εὐθὺς συνέθηκε τὸ ἑξῆς διόστιχον :

Accipe quod poscis—nomen. Scribatur ut ipsum
In coelo, ad Dominum tu, bone, funde preces.

Εἰς τὸν ἀποστελλαντα αὐτῷ ὡς δῶρον κατὰ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους
δίοπτρα εὐχαριστῶν ἔγραψεν :

Deficit heu acies oculorum,—instante senecta!
Deficit,—at comis lumina tu duplicas
Lumen utrumque mihi argento dum nocte coruscat
Haud mihi qui dederit decidet ex animo.

Τῷ 1847 ἐξεδόθη ἐν Ἰνσβρούκῃ ὑπὸ Wagner ἑλληνικὸν εὐχολόγιον
οὗ ὁ καθηγητὴς Bernard Niedermühbichler ἀπέστειλεν ἀντίτυπον
τῷ Μετσοφάντῃ. Οὗτος ἅμα λαβὼν εὐθὺς ἐσημειώσατο ἐν τινὶ ἀγίᾳ εἰκό-
νι: ubi plura nitent in carmine, non ego paucis offendar macu-
lis (Horat) ἣν ἀπέστειλεν εἰς τὸν φίλον μετὰ διστίχου γερμανιστί.

Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 1847 ἤρξαντο ἤδη ἐκλείπουσι αἱ δυνάμεις τοῦ περιφθί-
μου τούτου ἀνδρός, τῷ δὲ 1849 τῇ 15 Μαρτίου ἐκ πυρετοῦ καταβληθεὶς
παρέδωκε τὸ πνεῦμα ὁ μέγιστος τῶν αἰώνων γλωσσομαθῆς, οὗ ἡ τεραστία
μνήμη εἶχε κινήσει τὸν θαυμασμόν πάντων τῶν σοφῶν τοῦ αἰῶνός του.

Ἐτάφη κατὰ παραγγελίαν τοῦ ἀνευ πομπῆς, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἀγ.
Ὀνουφρίου παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Τορκουάτου Τάσσου, πλάξ δὲ ἀπλή
μετ' ἐπιγραφῆς καλύπτει τὴν σορὸν τοῦ μετριοφρονος ἀνδρός καὶ δαιμο-
νίου Καρδινάλιου.

Πίναξ τῶν ὑπὸ τοῦ Μετσοφάντη ὁμιλουμένων γλωσσῶν

Γλῶσσαι ἃς ὠμίλει ἐντελέστατα.

1 Ἑβραϊκὴ. 2 Ῥαβίνων γλῶσσα. 3 Ἀραβικὴ. 4 Χαλδαϊκὴ. 5 Κοπτικὴ. 6 Ἀρ-
μενικὴ (ἀρχ.). 7 Ἀρμενικὴ (νέα). 8 Περσικὴ. 9 Τουργικὴ. 10 Ἀλβανικὴ. 11
Μελιταία. 12 Ἑλληνικὴ (ἀρχ.). 13 Ἑλληνικὴ (νέα). 14 Λατινικὴ. 15 Ἰταλικὴ.
16 Ἰσπανικὴ. 17 Πορτογαλικὴ. 18 Γαλλικὴ. 19 Γερμανικὴ. 20 Σουηδικὴ.
21 Δανικὴ. 22 Ὁλλανδικὴ. 23 Φλαμμικὴ. 24 Ἀγγλικὴ. 25 Ἰλλυρικὴ. 26 Ῥωσ-
σικὴ. 27 Πολωνικὴ. 28 Τσεκικὴ. 29 Μαγυαρικὴ. 30 Σινικὴ.

Γλῶσσαι ἃς ἔττον εὐχερῶς ὠμίλει.

1 Συριακὴ. 2 Γεέζ. 3 Ἀμαρίνα. 4 Ἰνδοστάν. 5 Γουτσαρέττε (Ἀνατ. Ἰνδ.)
6 Βασκικὴ. 7 Βλαχικὴ. 8 Καλιφορνικὴ. 9 Ἀγγλοσινικὴ (δυτ. Ἰνδ. γλῶσσα).

Γλῶσσαι, ἃς σπανίως ἢ ὀλιγώτερον ἐντελῶς ὠμίλει.

1 Κουρδικὴ. 2 Γεωργικὴ. 3 Σερβικὴ. 4 Βουλγαρικὴ. 5 Ἀθιγγανικὴ. 6 Πε-
γουανικὴ. 7 Γαλλεσικὴ. 8 Ἀγγολεσικὴ. 9 Μεξικανικὴ. 10 Χιλιανικὴ. 11 Πε-
ρουανικὴ.

Γλῶσσαι, ἃς ἀτελῶς ὠμίλει.

1 Σιγγαλεζική (Ἰνδοστάν). 2 Βιρμανική. 3 Ἰαπωνική. 4 Ἰρλανδική. 5 Γε-
λική. 6 Δελαουαρική. 7 Χιπεούας. 8 Ἰδιώματά τινα τῆς Ὀκεανίας.

Γλῶσσαι, ἃς μόνον ἐκ τῶν βιβλίων ἐσπούδασεν, ἀλλὰ δὲν εἶνε γνω-
στόν, ἃν τὰς ὠμίλει.

1 Σανσκριτική. 2 Μαλαϊκή. 3 Τογκινεσική. 4 Λαπλανδική. 5 Ρουθηνική.
6. Φρισική. 7 Λεττική. 8 Κοχιγκίνας. 9 Τεβετανική. 10 Ἰσλανδική. 11 Κορ-
νουαλική (ἀρχ. Βρετταν. ἐν Cornwall). 12 Ἀρχ. Περουανική (Guichua.)

Διάλεκτοι, ἃς ὠμίλει ἢ ἐγίνωσκε τὰ ἰδιώματα τούτων.

1 Ἑβραϊκῆς Σαμαριτιῶν. 2 Ἀραβικῆς: Συριακᾶς διαλέκτους· Αἴγυπτ. διαλέ-
κτους· Μαύρων διαλέκτους· Βαρβαρέζων διαλέκτους. 3 Κινῶν: Διάλεκτον τοῦ
Kiang-Si. Διάλεκτ. τοῦ Hu-Kuang. 4 Ἰταλικῆς: Σικελική· Σαρδηνίας· Νεαπό-
λεως· Βολωνίας· Λομβαρδίας· Ἑνετίας· Φριαουλική· Ῥωμανική. 5 Ἰσπανικῆς· Κα-
ταλωνική· Βαλεντιανική. Διαλέκτους τῆς Μαϊόρκας. 6 Βασκικῆς· Λαβουρδινική·
Σουλετινική· Γουπογοανική. 7 Μαγναρικῆς· Δεζρέσκιν· Ἐπώριες· Πέστ· Τρανσυλ-
βανίας. 8 Γερμανικῆς· Ἀρχ. Γοτθική· Διαφόρ. διαλέκτους τῆς Β. καὶ Μ. Γερμα-
νίας. 9 Γαλλικῆς· Προβηγγίας· Τολούσης· Γασκωνίας· Βεαρνίας· Λορραίνης· Κά-
τω Βρεττανίης. 10 Ἀγγλικῆς· τὰς διαλέκτους τοῦ Somersetshire Yorkshire·
Δαγκαστρίας· Κάτω Σκωτίας.

Ἑμμ. Γαλάνης.

ΟΙ ΓΑΜΟΙ ΤΗΣ ΣΟΦΙΑΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Περίεργος εἶναι ἀληθῶς ἡ τύχη τῶν τελευταίων Παλαιολόγων καὶ
εἰς πλείστας περιήλθον ἀντιφάσεις καὶ εἰς ἱστορικὰς ἀνακριδεῖας περιέπε-
σον οἱ περὶ αὐτῶν γράψαντες, ἐνῶ ἐξ ἄλλου ἀρκετοὶ ὑπεστήριζον μέ-
χρις ἐσχάτων ὅτι κατάγονται ἐκ τῆς οἰκογενείας ταύτης, πρό τινων δὲ
ἐτῶν ἀνεγράφετο εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐφημερίδας, ὅτι ἐν Ῥώμῃ ἀπέθα-
νεν ἡ τελευταία ἀπόγονος τοῦ μεγάλου τούτου ἑλληνικοῦ οἴκου. Ἡ ἐξα-
κρίβωσις τῆς ἀληθείας εἶνε καὶ σήμερον ἔτι δυσχερεστάτη μεθ' ὅλας τὰς
γενομένας μελέτας καὶ δημοσιεύσεις ἐγγράφων σχετιζομένων εἰς τὸν
οἶκον τοῦτον. Ἐν τούτοις οὐχὶ ὀλίγον φῶς χύνουσιν εἰς τὰς θλιβερὰς
σελίδας τῆς ἱστορίας τῶν ἀπογόνων τοῦ τελευταίου ἑλληνος αὐτοκράτο-
ρος αἱ δημοσιεύσεις Ῥώσων χρονογράφων, οἵτινες μετὰ μεγίστης λεπτο-
μερείας περιέγραψαν τὰς γενομένας διαπραγματεύσεις τῶν γάμων τῆς
Σοφίας Παλαιολόγου μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας Ἰβάν τοῦ
τοῦ Γ'. Τῆς ἑλληνίδος ταύτης αὐτοκρατείας τὸν βίον θὰ παρακολου-
θῇσωμεν φέραντες ἐν πληρεστέρᾳ λεπτομερείᾳ εἰς φῶς πράγματα, ἅτινα
τομος ια'. Φεβρουάριος.